

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

23

ਜਮ

ਭਾਗ - 2

‘ਖੇਤੀ’

ਜਮ

ਭਾਗ-2

‘ਨਰਕ-ਸੁਰਗ’ ਕੋਈ ਅਡਰੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਟਾਪੂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਜਾਂ ‘ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ’ ਦੀ ਬਦਬੋ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਬੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਜਾਂ ਨਰਕ-ਸੁਰਗ ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਐਸੇ ਲਫਜ਼ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ — ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਧੱਸ-ਵਸ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਬੋਲੀ, ਕਹਾਵਤਾਂ, ਗੀਤਾਂ, ਰਹਿਸ਼ਮਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਦਾਹਰਣ ਵਰਤ ਕੇ, ਸੂਖਮ ਨੁਕਤਿਆਂ ਜਾਂ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ-ਬੁਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ -

ਜਮ

ਜਮ-ਕਾਲ

ਜਮ-ਦੂਤ

ਜਮ-ਜੰਦਾਰ

ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ

ਰਾਖਸ਼

ਦੈਂਤ

ਧਰਮ-ਰਾਇ

ਅਜ਼ਰਾਈਲ ਫਰਿਸ਼ਤਾ

ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਾ ਦਫਤਰ

ਨਰਕ-ਸੁਰਗ

ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਲਫਜ਼ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ‘ਟੁਕ’ ਜਾਂ

ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤਾਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੂਖਮ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਣ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਦੀ 'ਇਲਾਹੀ ਸ਼ਕਤੀ' ਹੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦਾ ਹੀ ਸਭ ਪਾਸੇ ਓਤ-ਪੋਤ 'ਪਸਾਰਾ', 'ਵਰਤਾਰਾ' ਅਤੇ 'ਖੇਲ ਅਖਾੜਾ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ 'ਗੁਪਤ ਭੇਦ' ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ 'ਬੁੱਝਦਾ' ਹੈ।

ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ॥

ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਜੀਅ ਹੁਕਮਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ॥

ਹੁਕਮੀ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਹੁਕਮਿ ਲਿਖਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਪਾਈਅਹਿ॥

ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੀ ਬਖਸੀਸ ਇਕਿ ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਭਵਾਈਅਹਿ॥

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ॥

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੂਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ॥

(ਪੰਨਾ-੧)

ਕਾਲੁ ਬੁਰਾ ਖੈ ਕਾਲੁ ਸਿਰਿ ਦੁਨੀਆਈਐ॥

ਹੁਕਮੀ ਸਿਰਿ ਜੰਦਾਰੁ ਮਾਰੇ ਦਾਈਐ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨)

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰ ਹੈ ਕੋਈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ॥

ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਸੀ ਸੋ ਚਲੈ ਰਜਾਏ॥

(ਪੰਨਾ-੩੯੯)

ਤਾ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝੈ ਬਪੁੜਾ ਨਰਕਿ ਸੁਰਗਿ ਅਵਤਾਰੀ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੩)

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਆਇਆ ਪਿਆਰੇ ਹੁਕਮੇ ਜਾਦੋ ਜਾਇ॥

ਹੁਕਮੇ ਬੰਨਿ ਚਲਾਈਐ ਪਿਆਰੇ ਮਨਮੁਖਿ ਲਹੈ ਸਜਾਇ॥

ਹੁਕਮੇ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੀਐ ਪਿਆਰੇ ਦਰਗਹ ਪੈਧਾ ਜਾਇ॥ ੫॥

ਹੁਕਮੇ ਗਣਤ ਗਣਾਈਐ ਪਿਆਰੇ ਹੁਕਮੇ ਹਉਮੈ ਦੋਇ॥

ਹੁਕਮੇ ਭਵੈ ਭਵਾਈਐ ਪਿਆਰੇ ਅਵਗਣਿ ਮੁਠੀ ਰੋਇ॥

ਹੁਕਮੁ ਸਿਵਾਧੇ ਸਾਹ ਕਾ ਪਿਆਰੇ ਸਚੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਹੋਇ॥

(ਪੰਨਾ-੬੩੯)

ਸਭਨਾ ਖਸਮੁ ਏਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ॥

ਹੁਕਮੀ ਲਿਖੈ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਵਿਣੁ ਕਲਮ ਮਸਵਾਣੀਐ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੮੦)

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡੇ ਆਪਣ 'ਕਰਮ' ਹੀ, ਉਲਟ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਪੇਸ਼ (boomerang) ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਇਉਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ

ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਖਤ ਤਾਜ਼ਨਾ ਭੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਡੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੪)

ਦਦੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਊ ਕਿਸੇ ਦੋਸੁ ਕਰੰਮਾ ਆਪਣਿਆ॥

ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਸੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ॥

(ਪੰਨਾ-੪੩੩)

ਜਿਤੁ ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ ਸਾ ਘਾਲ ਬੁਰੀ ਕਿਉ ਘਾਲੀਐ॥ (ਪੰ.-੪੨੪)

ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨਾ ਕੀਜੈ॥

ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ॥

(ਪੰਨਾ-੬੫੯)

ਮਨ ਕਹਾ ਬਿਸਾਰਿਓ ਰਾਮ ਨਾਮੁ॥

ਤਨੁ ਬਿਨਸੈ ਜਮ ਸਿਉ ਪਰੈ ਕਾਮੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੯੯)

ਪਾਪੀ ਕੇ ਮਾਰਨੇ ਕੋ ਪਾਪ ਮਹਾ ਬਲੀ ਹੈ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ 'ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀ' ਹੀ 'ਜਮ' ਦੇ ਕਈ 'ਰੂਪ' ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਜਮ' ਦੇ ਕਈ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਗੁੱਝੇ ਸਰੂਪ ਹਨ —

1. ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਸਰੂਪ (silent whisper of conscience) ਜਦ ਅਸੀਂ ਕੋਈ 'ਪਾਪ' ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ 'ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ' ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਸਾਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਾਨਸਿਕ ਕਲੋਸ਼ (mental torture) ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।
2. ਨੀਵੇਂ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਜੇ ਫੜੇ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪੁਲਿਸ (Police) ਰੂਪੀ 'ਜਮ' ਸਾਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
3. ਜੇ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬਚ ਵੀ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਭਾਈਚਾਰਾ (society) ਰੂਪੀ 'ਜਮ' ਸਾਨੂੰ ਧ੍ਯਾਕਾਰਦਾ ਹੈ (Social torture)।
4. ਜੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ 'ਹਵਾਜ਼' ਜਾਂ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ 'ਮਾਨਸਿਕ ਅੱਗ' ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸੁਲਗਦੀ (boil) ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ (cumulative vicious elements) 'ਜਮ' ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ 'ਫੁਟ ਕੇ' (volcanic eruption) ਬੇਅੰਤ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੇ ਕਲੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ।
5. ਜੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚ ਵੀ ਰਹੀਏ ਜਾਂ ਬਕਾਇਆ (debit balance) ਰਹਿ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੌਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ 'ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ' ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 'ਜਮ' ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਾਉਂਦਾ ਹੈ।

- ਜੇ ਸਾਡੇ ਪਾਪ ਦੀਰਘ (serious) ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਫੇਰ 'ਜੂਨੀ' ਧਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ, ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਬਾਕੀ 'ਹਵਾੜ' ਜਾਂ 'ਰੰਗਤ' ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ 'ਰੰਗਣ' ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ (carry over debit balance) ਸਾਡੇ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਿਛਲੇ 'ਪਾਪਾਂ' ਦੀ 'ਹਵਾੜ' ਹੀ, 'ਜਮ' ਦੇ ਸੁਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪਿਛਲਾ 'ਬਕਾਇਆ' ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਨੇਕ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦੁੱਖ-ਕਲੋਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ 'ਨਿਬੜ' ਜਾਵੇ।
 - ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਬੱਚੇ, ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਦਿ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ 'ਹਿਸਾਬ' ਦੀ ਬਾਕੀ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ, ਜਾਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਅਨੇਕਾਂ 'ਸੰਬੰਧਾਂ' ਅਤੇ 'ਰੂਪਾਂ' ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਅਤਿ ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਲੋਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ।
 - ਕਿਸੇ ਹੋਣਹਾਰ ਅਭਿਲਾਖੀ 'ਰੂਹ' ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ।

ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ

ਰੋੜਾ ਅਟਕਾਉਣ

ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਊਣ

ਦੁੱਖ ਦੇਣ

ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਇਕੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 'ਜਮ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਵੱਲ ਚੱਲਣ ਜਾਂ ਉਭਰਨ ਤੋਂ ਹੋੜਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਅਤੇ ਕੰਸ ਵਰਗੇ ਮਨਸੁਖ ਅਤੇ ਨਾਸਤਿਕ।

ਪ੍ਰਭ ਸਾਅਮੀ ਕੰਤ ਵਿਹਣੀਆ ਮੀਤ ਸਜਣ ਸਭਿ ਜਾਮਾ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੩)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਕਰਮ ਹੀ 'ਜਮ' ਦੇ ਸੁਭੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਸਾਡੀ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਜ ਕਲ ਕੰਪਿਊਟਰ (electronic computer) ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਮਸ਼ੀਨੀ ਦਿਮਾਗ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ-ਜੋ ਨੁਕਤੇ (data) ਲਿਖ ਕੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਅਤੇ ਘੋਖ ਕਰਕੇ ਸਮੱਸਿਆ (problem) ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਿੱਟਾ ਪੁਗਾਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡਾ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ (consciousness) ਭੀ ਇਲਾਹੀ ਕੰਪਿਊਟਰ (computer) ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' (data) ਮਿਲਕੇ, ਸਮੁੱਚੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਨਤੀਜਾ (cumulative effect) ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ (sub-conscious mind) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੁੱਚਾ ਨਤੀਜਾ (cumulative composition) ਇਕ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਛਿਨ ਪਲ ਸਾਡੇ ਹਰ ਇਕ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਕਰਮ ਦਾ 'ਅਸਰ' ਸਾਡੇ ਮਨ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰੰਗਤ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ (automatically) ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ 'ਜਮਾ' ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੀਏ, ਤਾਂ ਛਿਨ-ਛਿਨ, ਪਲ-ਪਲ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਰੂਪੀ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ, ਉੱਤਮ ਖਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਿਕ ਰੰਗਤ ਵਾਲੇ 'ਗੁਣ' (data) ਪਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਬਦਲ ਕੇ ਸਵੱਛ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇ।

ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ॥

ਓਹ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ॥

(ਪੰਨਾ-੪)

ਇਹ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਹੀ ਸਾਡਾ 'ਚਾਲ-ਚੱਲਣ' (character), ਸੁਭਾਉ ਅਤੇ ਭਾਗ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਹਰ ਇਕ, ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ, ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਖਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਨਤੀਜਾ' ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਜਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

'ਹੁਣ' ਦੇ ਕਰਮ ਹੀ ਅਗਲੇ 'ਪਲ' ਵਿੱਚ 'ਪੂਰਬ ਕਰਮ' ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਸਾਡੇ 'ਧੂਰ ਕਰਮ' ਜਾਂ 'ਭਾਗ' ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਕਮਾਇਐੜੇ ਸੋ ਆਇਓ ਮਾਬੈ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੧)

ਇਸ ਅੰਦਰਲੇ ਰੱਬੀ ਨਿਯਮ ਅਥਵਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ (process) 'ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ' ਅਨੁਸਾਰ, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਬੇ-ਖਬਰ ਅਤੇ ਅਵੇਸਲੇ ਹਾਂ।

ਮਸੀਨੀ ਕੰਪਿਊਟਰ (electronic computer) ਵਿੱਚ ਅੰਕੜੇ (data) ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਉਕਾਈ ਜਾਂ ਗਲਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ 'ਨਤੀਜਾ'

ਭੀ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਉਕਾਈ ਜਾਂ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਭੁਲ੍ਲ ਇਲਾਹੀ 'ਖੇਲ' ਹੈ, ਜੋ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਆਪੇ ਹੀ (automatic) ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮਾੜਾ' ਭਾਗ, ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਹਰ ਇਕ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਬਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਾਨੂੰ ਅਵਸ਼ੇ਷ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੁਪਤ ਇਲਾਹੀ 'ਪੈਰਵੀ' ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ 'ਹੁਕਮ' ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚੋ-ਸੱਚ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਨਿਆਇ (perfect and just) ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ, ਕਲੇਸ਼, ਕਿਸਮਤ ਜਾਂ ਭਾਗ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਹੇਤੇ ਹੋਏ ਹਨ —

ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸ਼ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ॥ (ਪੰਨਾ-੪੩੩)

ਜਿਹੋ-ਜਿਹੇ ਖਿਆਲ ਅਸੀਂ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪਾਵਾਂਗੇ, ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਨਤੀਜੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਜੋ ਪਾਵਹਿ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚਿ ਵਸਤੁ ਸਾ ਨਿਕਲੈ ਕਿਆ ਕੋਈ ਕਰੇ ਵੇਚਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ-੪੪੯)

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਨਿਖੇੜਵਾਂ ਨਿਚੋੜ ਇਉਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

1. ਸਾਡਾ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਹੀ 'ਗੁਪਤ ਪੁਲਿਸ', ਕਚਹਿਗੀ ਅਤੇ ਜੱਜ ਹੈ।
2. ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਜੋ 'ਹਵਾੜ' ਜਾਂ ਬਦਬੋ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਫੈਸਲਾ (sentence) ਹੈ।
3. ਇਸ 'ਬਦਬੋ' ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਨੂੰ 'ਸਜ਼ਾ' ਭੁਗਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
4. ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ 'ਹਵਾੜ' ਜਾਂ 'ਬਦਬੋ' ਹੀ 'ਜਮ-ਰੂਪ' ਹੈ।
5. ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ 'ਸਮੁੱਚੀ ਰੰਗਤ' ਹੀ ਸਾਡਾ ਸੁਭਾਉ, 'ਚਾਲ-ਚੱਲਣ' ਜਾਂ 'ਭਾਗ' ਹੈ।
6. ਸਾਡੇ 'ਭਾਗ' ਸਾਡੇ 'ਮਾੜੇ' ਖਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
7. ਚੰਗੇ ਉਤਮ ਖਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ 'ਭਾਗ' ਚੰਗੇ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ 'ਜਮਾ' ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।
8. ਇਹ ਸਾਰੀ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਖੇਲ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ, ਅਦਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੁਲਿਸ, ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੈ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ 'ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ' ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਭੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ 'ਭੁਗਤ ਕੇ' ਸਾਡੀ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ 'ਜਮਾ' ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ, ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ 'ਲਾਭਵੰਦ' ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ 'ਹੋੜਦਾ' ਹੈ ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਠੋਂਗੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

The whole system of police, judiciary and jail is meant to serve as—

preventive
deterrent
punitive
corrective
reformatory

measures to change & transform our depraved mind & to make us better and ideal citizens. However, the underlying esoteric principle, behind all these esoteric and secret process, is Divine kindness, compassion, Love and Grace of GOD for His 'prodigal sons'.

ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦ ਬੱਚਾ, ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਭੈ-ਭਾਵਨੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਹੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ 'ਸੋਧਣ ਲਈ' ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਖਤੀ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਦਾ ਅਤਿ ਛੁੰਘਾ ਅਤੇ ਨਿੱਘਾ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ 'ਸੋਧਣ' ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਵਿਗੜਨ' ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਬੱਚੇ ਉੱਤੇ ਸਖਤੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਲਾਹੀ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੀ, ਆਪਣੇ 'ਬਿਗੜੇ-ਤਿਗੜੇ, ਭੁੱਲੇ-ਭਟਕੇ ਅਤੇ 'ਬਾਗੀ' ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਅਤੇ 'ਘੜਾਈ' ਲਈ, ਆਪਣੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਜਮਾ' ਦੇ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੇ 'ਖੇਲ ਅਖਾੜੇ' ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ 'ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ', 'ਪ੍ਰੇਮ ਪੁਰਖ' ਦਾ, ਸਾਡੇ ਭੁੱਲੜੜ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਗੁੱਝੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ, ਅਤਿ ਛੁੰਘਾ ਤੇ ਨਿੱਘਾ ਪਿਆਰ-ਕਈ ਰੂਪਾਂ, ਰੰਗਾਂ, ਰੇਖਾਂ ਅਤੇ 'ਚੋਜ-ਵਿਡਾਨੀ' ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਦੁਖ-ਦਾਰੁ' ਹੋ ਕੇ ਸਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਅਤੇ 'ਰੋਸ' ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਭਲਾ ਹਮ ਭਲੋ ਨ ਜਾਨਹ ਤੁਮ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਇਆਲਾ ॥ (ਪੰ.-੯੧੩)

These so called 'jams' or 'yamas' are one of the numerous necessary principles in the vast drama of the Divine Cosmos. They are our reformers and benefactors 'in disguise', created for our good and should therefore be understood, appreciated and tolerated with grace, rather than blaming, hating and abhorring them.

ਅਸੀਂ ਨੀਵੇਂ ਅਤੇ ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ 'ਜਮਾਂ' ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਨੀਵੇਂ ਕਰਮ ਸਾਡੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ 'ਤੁਚੀਆਂ' ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨੀਵੀਆਂ 'ਤੁਚੀਆਂ', ਸਾਡੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀ 'ਕੁਸੰਗਤ' ਤੋਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

'ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ' ਸਾਡੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਅਤੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਕਰਮ ਹਉਮੈ ਦੇ ਹਨੇਰ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੇ ਤੇ ਪਲਦੇ ਹਨ।

'ਹਉਮੈ, ਤੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦਾ 'ਭਰਮ ਭੁਲਾਵਾ' ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ 'ਰੌਰ ਹਾਜ਼ਰੀ' ਜਾਂ 'ਭੁੱਲ' ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ 'ਭੁੱਲ' ਹੀ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਣ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ 'ਹਨੇਰ' ਵਿੱਚ ਹੀ 'ਜਮਾਂ' ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਮ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ ਦਾ ਹਨੇਰ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੇ 'ਹਉਮੈ' ਹੈ, ਉਥੇ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੫੮੦)

ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣਾ ਜਾਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣਾ ਹੀ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਣਾ ਹੈ।

ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗ॥

ਵੇਮੁਖ ਹੋਏ ਰਾਮ ਤੇ ਲਗਨਿ ਜਨਮ ਵਿਜੋਗ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੫)

ਤੂੰ ਵਿਸਰਹਿ ਤਾਂ ਸਭੁ ਕੋ ਲਾਗੂ ਚੀਤਿ ਆਵਹਿ ਤਾਂ ਸੇਵਾ॥ (ਪੰਨਾ-੩੮੩)

ਭਰਮੇ ਭੁਲਾ ਫਿਰੈ ਸੰਸਾਰੁ॥

ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਜਮੁ ਕਰੇ ਖੁਆਰੁ॥ (ਪੰਨਾ-੫੮੦)

ਸਾਕਤ ਹਰਿ ਰਸ ਸਾਦੂ ਨ ਜਾਣਿਆ ਤਿਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਕੰਡਾ ਹੋ॥
ਜਿਉ ਜਿਉ ਚਲਹਿ ਚੁਭੈ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਜਮਕਾਲੁ ਸਹਹਿ ਸਿਰਿ ਡੰਡਾ ਹੋ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩)

ਮਾਇਆ ਮੌਹੁ ਪਰੇਤੁ ਹੈ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਅਹੰਕਾਰਾ॥

ਏਹ ਜਮ ਕੀ ਸਿਰਕਾਰ ਹੈ ਏਨਾ ਉਪਰਿ ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਕਰਾਰਾ॥

ਮਨਮੁਖ ਜਮ ਮਰਿ ਪਾਈਅਨਿ ਜਿਨ੍ਹ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਪਿਆਰਾ॥

ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਕੋ ਸੁਣੈ ਨ ਪੂਕਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ-੫੧੩)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਜਮ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਬਿਆਨ, ਤਾਜਨਾ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ
ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਹਰਾਉਣ ਅਤੇ
ਦਿੜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

1. 'ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ' ਦਾ ਅਟੱਲ ਅਸੂਲ, ਸਿਰਫ ਤੈ-ਗੁਣੀ ਮੰਡਲ
ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਹੀ 'ਦੁਤੀਆ
ਭਾਉ' (duality) ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਲਾਹੀ 'ਇਕਸਾਰਤਾ' ਅਤੇ 'ਸਹਿਜ' ਦੀ
ਬਜਾਇ, ਹਰ ਇਕ ਤੱਤ ਦੀ 'ਜੋੜੀ' ਅਥਵਾ 'ਦੁਤੀਆ ਭਾਉ' ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ —

ਚਾਨਣ	-	ਹਨੇਰਾ
ਪੁੰਨ	-	ਪਾਪ
ਗੁਣ	-	ਅਵਗੁਣ
ਸੁਖ	-	ਦੁਖ
ਸੁਰਗ	-	ਨਰਕ
ਦੇਵਤੇ	-	ਜਮ
ਪਿਆਰ	-	ਘਰਨਾ
ਠੰਢਾ	-	ਤੱਤਾ ਆਦਿ।

ਇਸ 'ਦੁਤੀਆ ਭਾਉ' ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ 'ਜਮ' ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

2. ਸੁਖਮ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕੋਈ 'ਪਾਪ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ 'ਜਮ' ਦੀ
ਲੋੜ ਹੈ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਇਕੋ-ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਥਾਈਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ —

ਕਿਸ ਨੋ ਕਹੀਐ ਨਾਨਕਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਆਪੇ ਆਪਿ॥

(ਪੰਨਾ-੪੨੫)

ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸੁ ਆਪੇ ਰਾਵਣਹਾਰੁ॥

ਆਪੇ ਹੋਵੈ ਚੋਲੜਾ ਆਪੇ ਸੇਜ ਭਤਾਰੁ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩)

3. ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ 'ਫਿਸਲ'
ਕੇ, ਤੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

4. ਤੈ-ਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ, ‘ਸੰਗਤ’ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ‘ਰੰਗਤ’ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦੇ ਹਾਂ।

5. ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ‘ਮਨ’ ਹੀ ਅਸਲੀ ‘ਮੁਜਰਮ’ ਜਾਂ ‘ਦੋਸ਼ੀ’ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਨੀਵੋਂ ਮਨ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

6. ਨੀਵੋਂ ਕਰਮਾਂ ਜਾਂ ‘ਪਾਪਾਂ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਦੇ ਹਾਂ।

7. ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਮਾਇਕੀ ਰੁਚੀਆਂ ਨਾਲ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੁੱਲਦੇ ਹਾਂ।

ਦੁਖ ਤਦੇ ਜਾ ਵਿਸਰਿ ਜਾਵੈ॥

ਭੁਖ ਵਿਆਪੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਧਾਵੈ॥

(ਪੰਨਾ-੯੮)

ਮੇਰੇ ਮਨ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਜੋ ਢੂਜੈ ਲਾਗੇ

ਤੇ ਸਾਕਤ ਨਰ ਜਮਿ ਘੁਟੀਐ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੦)

ਤੂੰ ਵਿਸਰਹਿ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋ ਲਾਗੂ॥ ਚੀਤਿ ਆਵਹਿ ਤਾਂ ਸੇਵਾ॥

(ਪੰਨਾ-੩੮੩)

8. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ‘ਭੁੱਲਣ’ ਨਾਲ ਹੀ ‘ਜਮਾਂ’ ਦੇ ਵੱਸ ਪਈਦਾ ਹੈ ।

ਨਾਮੁ ਬਿਸਾਰਿ ਸਹਹਿ ਜਮ ਢੂਖਾ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੬)

ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਫਿਰੈ ਸੰਸਾਰੁ॥

ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਜਮੁ ਕਰੇ ਖੁਆਰੁ॥

(ਪੰਨਾ-ਪ੍ਰੰਦ੦)

ਜਿਸੁ ਖਸਮੁ ਨ ਆਵੈ ਚਿਤਿ ਤਿਸੁ ਜਮੁ ਡੱਛੁ ਦੇ॥

(ਪੰਨਾ-੯੯੪)

ਮਨ ਕਹਾ ਬਿਸਾਰਿਓ ਰਾਮ ਨਾਮੁ॥

ਤਨੁ ਬਿਨਸੈ ਜਮ ਸਿਉ ਪਰੈ ਕਾਮੁ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੮੬)

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹਿ ਹੋਰਿ॥

ਨਾਨਕ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਜਿਉ ਸੰਨ੍ਹੀ ਉਪਰਿ ਚੇਰ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੪੨)

9. ‘ਜਮਾਂ’ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਾਧਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ

‘ਭੁੱਲ’

ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ

‘ਯਾਦ’

ਵਿੱਚ ਆਈਏ।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਨਾਹੀ ਜਮ ਤ੍ਰਾਸਾ॥	(ਪੰਨਾ-੨੬੩)
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੰਤਿਆ ਕਛੁ ਨ ਕਰੈ ਜਮਕਾਲੁ॥	(ਪੰਨਾ-੪੫੭)
ਨਾਮੁ ਲੈਤ ਜਮੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ॥	(ਪੰਨਾ-੧੧੪੨)
10. 'ਯਾਦ' ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬੜੀ ਸੌਖੀ 'ਜੁਗਤ' ਦੱਸੀ ਹੈ – ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ॥	(ਪੰਨਾ-੧੨)
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ਜਿਤੁ ਸਿਮਰਤ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਲਹਾਤੀ॥	(ਪੰਨਾ-੮੮)
ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਉ॥ ਕਲਿ ਕਲੇਸ ਤਨ ਮਾਰਿ ਮਿਟਾਵਉ॥	(ਪੰਨਾ-੨੬੨)
ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ॥	(ਪੰਨਾ-੨੬੨)
ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੌਵਤ ਨਾਮ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਸਦ ਕਾਮ ॥	(ਪੰਨਾ-੨੯੯)
ਕਵਨ ਸੰਜੋਗ ਮਿਲਉ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ॥ ਪਲੁ ਪਲੁ ਨਿਮਖ ਸਦਾ ਹਰਿ ਜਪਨੇ ॥	(ਪੰਨਾ-੮੦੬)
ਏਕੁ ਧਿਆਈਐ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ॥ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸੇ ਨਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ॥	(ਪੰਨਾ-੯੦੦)
ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਜਮਾ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।	
ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਚੇਤੈ ਨਾਹੀ॥ ਜਮਪੁਰਿ ਬਧਾ ਦੁਖ ਸਹਾਹੀ॥	(ਪੰਨਾ-੧੧੧)
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਦੇਹ ਬਿਨਸੀ ਤਿਤੁ ਵੇਲੈ ਕਹਸਨਿ ਪ੍ਰੇਤੁ॥ ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਨਿ ਦੂਤ ਜਮ ਕਿਸੈ ਨ ਦੇਨੀ ਭੇਤੁ॥	
ਛਡਿ ਖੜੋਤੇ ਖਿਨੈ ਮਾਹਿ ਜਿਨ ਸਿਉ ਲਗਾ ਹੇਤੁ॥ ਹਥ ਮਰੋੜੈ ਤਨੁ ਕਪੇ ਸਿਆਹੁ ਹੋਆ ਸੇਤੁ॥	
ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ॥	(ਪੰਨਾ-੧੩੪)
ਸਾਧ ਜਨਾ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੇ ਰਹਨਿ ਇਕੇਲੜੀਆਹ॥ ਤਿਨ ਦੁਖੁ ਨ ਕਬਹੂ ਉਤਰੈ ਸੇ ਜਮ ਕੈ ਵਸਿ ਪੜੀਆਹ॥	(ਪੰਨਾ-੧੩੫)

- ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਿਨਿ ਮਨਿ ਨ ਆਰਾਧਾ॥
ਚੇਰ ਕੀ ਨਿਆਈ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਾਧਾ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੦)
- ਜਮ ਪੁਰਿ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰੁ ਮਹਾ ਗੁਬਾਰੁ ਨਾ ਤਿਥੈ ਭੈਣ ਨ ਭਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੫੮)
- ਨਾਨਕ ਨਾਵਹੁ ਘੁਖਿਆ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਭੁ ਜਾਇ॥
ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਸਭੁ ਹਿਰਿ ਲਇਆ ਮੁਠੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥
ਜਮ ਦਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਬਹੁਤੀ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੬੪੮)
- ਪਾਰੰਡਿ ਕੀਨੈ ਜਮੁ ਨਹੀ ਛੋਡੈ ਲੈ ਜਾਸੀ ਪਤਿ ਗਵਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੯੧੦)
- ਸਾਕਤ ਜਮ ਕੀ ਕਾਣਿ ਨ ਚੂਕੈ॥
ਜਮ ਕਾ ਢੰਡੁ ਨ ਕਬਹੂ ਮੂਕੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੩੦)
- ਮਨਮੁਖ ਨਿੰਦਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵਿਗੁਤਾ॥
ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਭਉਕੈ ਜਿਸੁ ਕੁਤਾ॥
ਜਮਕਾਲੁ ਤਿਸੁ ਕਦੇ ਨ ਛੋਡੈ ਅੰਤਿ ਗਇਆ ਪਛੁਤਾਈ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੪੯)
- ਮਨਮੁਖ ਫਿਰਹਿ ਸਦਾ ਅੰਧੁ ਕਮਾਵਹਿ
ਜਮ ਕਾ ਜੇਵੜਾ ਗਲਿ ਫਾਹਾ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੫੩)
- ਦਿਸੰਤਰੁ ਭਵੈ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ ਭਾਲੇ॥
ਮਾਇਆ ਮੌਹਿ ਬਧਾ ਜਮਕਾਲੇ॥
ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ ਕਬਹੂ ਨ ਤੂਟੈ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਭਰਮਾਇਦਾ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੬੦)
- ਹਉਮੈ ਕਰਦਿਆ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ॥
ਆਗੈ ਮੋਹੁ ਨ ਚੂਕੈ ਮਾਇਆ॥
ਅਗੈ ਜਮਕਾਲੁ ਲੇਖਾ ਲੇਵੈ ਜਿਉ ਤਿਲ ਘਾਣੀ ਪੀੜਾਇਦਾ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੬੩)
- ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਮਨਮੁਖ ਜਮ ਪੁਰਿ ਜਾਹਿ॥
ਅਉਥੇ ਹੋਵਹਿ ਚੋਟਾ ਖਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੨੯)
- ਮਨ ਕਹਾ ਬਿਸਾਰਿਓ ਰਾਮ ਨਾਮੁ॥
ਤਨੁ ਬਿਨਸੈ ਜਮ ਸਿਉ ਪਰੈ ਕਾਮੁ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੮੯)
- ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਨਿਮਖ ਨ ਸਿਮਰਿਓ ਜਮਕੰਕਰ ਕਰਤ ਖੁਆਰ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੨੩)
- ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਮੋਹੁ ਹੇਤੁ ਹੈ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਸਬਾਇਆ॥
ਜਮ ਦਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਭਰਮਹਿ ਭਰਮਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੩੮)

ਕਬੀਰ ਜਮ ਕਾ ਠੇਗਾ ਬੁਰਾ ਹੈ ਓਹੁ ਨਹੀ ਸਹਿਆ ਜਾਇ॥
ਏਕ ਜੁ ਸਾਧੂ ਮੋਹਿ ਮਿਲਿਓ ਤਿਨਿ ਲੀਆ ਅੰਚਲਿ ਲਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੯੮)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕਲਿਆਣ
ਲਈ ਬੜੇ ਸੌਖੇ ਅਤੇ ਸਰਲ ਸਾਧਨ ਦੱਸੇ ਹਨ —

1. ਸਿਮਰਨ — ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ‘ਸਿਮਰਨ’ ਦਾ
ਊੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਸਾਧਨ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ —

ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਦੂਖ ਡੇਰਾ ਢੁਹੈ॥
ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਜਮੁ ਕਿਛੂ ਨ ਕਹੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੮੨)

ਜਮਕਾਲੁ ਤਿਨ ਕਉ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਜੋ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਵਹੇ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੮)

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੂਖ ਜਮੁ ਨਸੈ॥ (ਪੰਨਾ-੨੬੨)

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪੈਤਿਆ ਕਛੂ ਨ ਕਰੈ ਜਮਕਾਲੁ॥
ਨਾਨਕ ਮਨੁ ਤਨੁ ਸੁਖੀ ਹੋਇ ਅੰਤੇ ਮਿਲੈ ਗੋਪਾਲੁ॥ (ਪੰਨਾ-੪੫੨)

ਨਾਨਕ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਕਰੇ
ਤਿਸੁ ਜਮਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ॥ (ਪੰਨਾ-੫੧੫)

ਰਵਿਦਾਸੁ ਜਪੈ ਰਾਮ ਨਾਮਾ॥ ਮੋਹਿ ਜਮ ਸਿਉ ਨਾਹੀ ਕਾਮਾ॥ (ਪੰਨਾ-੬੫੮)

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਆਮੀ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ ਜਾਮਾ॥ (ਪੰਨਾ-੬੮੨)

ਹਰਿ ਆਰਾਧੇ ਜਮ ਪੰਥੁ ਸਾਧੇ ਦੂਖੁ ਨ ਵਿਆਪੈ ਕੋਈ॥ (ਪੰਨਾ-੨੮੦)

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਪਹਿ ਜਨ ਨਾਮ॥
ਤਾ ਕੈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ ਜਾਮ॥ (ਪੰਨਾ-੮੦੬)

ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਜਮੁ ਕਛੂ ਨ ਕਰੈ॥ (ਪੰਨਾ-੮੮੯)

ਨਾਮੁ ਲੈਤ ਜਮੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੪੨)

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਮਨਾ ਪਰੈ ਨ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੨੬)

2. ‘ਸੰਗਤ’- ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’ ਅਥਵਾ ‘ਸਤ ਸੰਗਤ’ ਭੀ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ
ਇਕ ਸੌਖਾ ਸਾਧਨ ਹੈ —

ਸੰਤਾ ਸੰਗਤਿ ਪਾਈਐ॥ ਜਿਤੁ ਜਮ ਕੈ ਪੰਥਿ ਨ ਜਾਈਐ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੨)

ਭੇਟਤ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਜਮ ਪੁਰਿ ਨਹ ਜਾਈਐ॥ (ਪੰਨਾ-੪੫੬)

ਅਨਾਬਾ ਨਾਬ ਭਗਤ ਭੈ ਮੇਟਨ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਮਦੂਤ ਨ ਭੇਟਨ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੦)

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਜਮੁ ਕਿਛੁ ਨ ਕਰੈ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੪੯)

3. 'ਕੀਰਤਨ' ਅਥਵਾ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ ਭੀ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ
ਹੈ ਸਕਦਾ ਹੈ —

ਸਾਧਸੰਗਿ ਕੀਰਤਨ ਫਲੁ ਪਾਇਆ॥

ਜਮ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਦਿਸਟਿ ਨ ਆਇਆ॥

(ਪੰਨਾ-੧੯੭)

ਜੋ ਤੁਧੁ ਸਚੁ ਸਲਾਹਦੇ ਤਿਨ ਜਮ ਕੰਕਰੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ॥

(ਪੰਨਾ-੩੦੨)

ਉਚਰਤ ਗੁਨ ਗੋਪਾਲ ਜਸੁ ਢੂਰ ਤੇ ਜਮੁ ਭਾਰੈ॥

(ਪੰਨਾ-੮੧੨)

ਜਮਦੂਤੁ ਤਿਸੁ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵੈ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੨੯)

ਨਾਨਕ ਜਨ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਗਾਈ ਛੂਟਿ ਗਇਓ ਜਮ ਕਾ ਸਭ ਸੋਰ॥ (ਪੰ.-੧੨੬੫)

ਜਿਹਬਾ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਹੁ ਕਰਨ ਸੁਨਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਪਰਹਿ ਨ ਜਮ ਕੈ ਧਾਮ॥

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੨)

4. 'ਸੇਵਾ' — ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭੀ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉੱਤਮ ਸਾਧਨ
ਹੈ —

ਪ੍ਰਭ ਸੇਵਾ ਜਮੁ ਲਗੈ ਨ ਨੇਰੇ॥

(ਪੰਨਾ-੧੯੭)

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਟਹਲ ਹਰਿ ਲਾਇਓ ਤਉ ਜਮਿ ਛੋਡੀ ਮੌਰੀ ਲਾਗਿ॥ (ਪੰ.-੨੦੧)

ਜਿਨੀ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿਆ ਤਾਣੁ ਨਿਤਾਣੇ ਤਿਸੁ॥

ਸਾਂਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਸਦਾ ਮਨਿ ਵਸੈ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਤਿਸੁ॥

(ਪੰਨਾ-੮੫੪)

ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਹੋਈ॥ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਾ ਸੇਵੇ ਕੋਈ॥

ਜਮਕਾਲੁ ਤਿਸੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ਮਹਲਿ ਸਚੈ ਸੁਖੁ ਪਾਇਦਾ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੬੩)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹਿ ਸੇ ਜਨ ਸਾਚੇ ਕਾਟੇ ਜਮ ਕਾ ਫਾਹਾ ਹੋ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੫੩)

ਏਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਅਥਵਾ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਨੇੜੇ 'ਜਮ' ਨਹੀਂ ਜਾ
ਸਕਦੇ, ਗੁਰ ਫਰਮਾਨ ਹੈ ।

ਭਗਤਾ ਨੋ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਕਾਲੁ ਨ ਨੇੜੈ ਜਾਈ॥

(ਪੰਨਾ-੬੩੭)

ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਤਾ ਕੈਸੀ ਭੀਜ਼॥

ਹਰਿ ਸੇਵਕ ਨਾਹੀ ਜਮ ਪੀਜ਼॥

(ਪੰਨਾ-੮੦੨)

ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਉ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਰਤੀ ਅੰਚ ਦੂਖ ਨ ਲਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੫੫)

ਜਿਥੇ 'ਹਨੇਰ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਮੱਛਰ, ਠੂੰਹੋਂ, ਸੱਪ ਆਦਿ ਦੁਖਦਾਈ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਉਪਜਦੇ ਤੇ ਪਲਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ 'ਹਨੇਰੀ ਦੁਨੀਆ' ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ 'ਡੰਗ' ਸਹਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਅਸੀਂ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਜਾਂ 'ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ' ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਇਕੀ ਹਨੇਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਯਾਨੀ 'ਰੱਬ ਦੀ ਭੁੱਲ' ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ 'ਹਨੇਰ ਰੂਪੀ' ਮਾਇਕੀ 'ਜਮਾਂ' ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਮਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੇਠ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਜਮਾਂ' ਦੇ ਚੀਰੇ ਜਾਂ 'ਲੇਖੇ' ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਸਾਡੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਜਮਾਂ ਦੇ ਠੋੰਗੇ, ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਅਤੇ ਮਰ ਕੇ ਭੀ, ਸਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਭੁ ਕੋ ਜਮ ਕੇ ਚੀਰੇ ਵਿਚਿ ਹੈ ਜੇਤਾ ਸਭੁ ਆਕਾਰੁ॥

ਹੁਕਮੀ ਹੀ ਜਮੁ ਲਗਦਾ ਸੋ ਉਬਰੈ ਜਿਸੁ ਬਖਸੈ ਕਰਤਾਰੁ॥

(ਪੰਨਾ-੮੫੧)

ਮਾਇਆ ਮੌਹੁ ਪਰੇਤੁ ਹੈ ਕਾਮੁ ਕੋਧੁ ਅਹੰਕਾਰਾ॥

ਏਹ ਜਮ ਕੀ ਸਿਰਕਾਰ ਹੈ ਏਨਾ ਉਪਰਿ ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਕਰਾਰਾ॥

ਮਨਮੁਖ ਜਮ ਮਹਿ ਪਾਈਅਨਿ, ਜਿਨ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਪਿਆਰਾ॥

ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਕੋ ਸੁਣੈ ਨ ਪੂਕਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ-੫੧੩)

ਸਾਡੀ ਇਸ ਤਰਸਯੋਗ ਅਧੋਗਤੀ ਤੇ ਦ੍ਰਵ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ —

1. ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ 'ਗੁਲਾਮੀ' ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ,

2. ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਂ ਦੀ 'ਫਾਂਸੀ' ਸਾਡੇ ਗਲੋਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ,

3. ਮਾਇਕੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ 'ਡੰਡ' ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ,

ਬੜੇ ਸੌਖੇ ਅਤੇ ਤਾਕੀਦੀ 'ਉਪਦੇਸ' ਇਉਂ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਸੇ ਮੁਕਤੁ ਸੇ ਮੁਕਤੁ ਭਏ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜੀ

ਤਿਨ ਤੂਟੀ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧)

ਏਕ ਉਪਰਿ ਜਿਸੁ ਜਨ ਕੀ ਆਸਾ॥

ਤਿਸ ਕੀ ਕਟੀਐ ਜਮ ਕੀ ਵਾਸਾ॥

(ਪੰਨਾ-੨੮੧)

ਕੋਟਿ ਅਪਾਧ ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਿਟੈ॥	(ਪੰਨਾ-੨੯੬)
ਸੰਤ ਕਿਪਾ ਤੇ ਜਮ ਤੇ ਛੁਟੈ॥	
ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਲਾਗਾ॥ ਜਮੁ ਲਜਾਇ ਕਰਿ ਭਾਗਾ॥	(ਪੰਨਾ-੬੨੬)
ਜੋ ਬੋਲਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਉ ਤਿਨ ਜਮੁ ਛਡਿ ਗਇਆ॥	ਪੰਨਾ-੬੪੫)
ਸਾਧਸੰਗਿ ਭਜੀਐ ਗੋਪਾਲੁ॥ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੂਟੈ ਜਮ ਜਾਲੁ॥	(ਪੰਨਾ-੮੦੨)
ਸੁਣਿ ਕੈ ਜਮ ਕੇ ਦੂਤ ਨਾਇ ਤੇਰੈ ਛਡਿ ਜਾਹਿ॥	(ਪੰਨਾ-੬੬੨)
ਨਾਮੁ ਸੁਣਤ ਜਮੁ ਦੂਰਹੁ ਭਾਰੈ॥	(ਪੰਨਾ-੧੧੫੦)
ਇਹ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 'ਮੰਦੇ ਮਾਰਗ' ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈਣਾ ਹੈ ਜਾਂ 'ਇਲਾਹੀ ਮਾਰਗ' ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਨਣਾ ਹੈ।	

ਸਮਾਪਤ

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਇਆ) ਜਥੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹੇਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ :-

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 099149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੋਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55096